

یکی توریانک علوم و فنون تدقیقات و تتبعاتی ساحه سنده، مؤلف، بر مجتهددر. مباحث متنوعه و مهمه نی بویوک بر نظر و قوفله احاطه ایدرک، تدقیقاتی، قارئی یورمینه جق بر لسانله افاده ایتمک صنعتنه استادانه بر صورتده واقفدر. بونکله برابر، ادبیات غربیه و شرقیه به تام بر وقوفله مالک بولوندیغندن، هر بر مسئله نی، مبحثی، عمیق بر طرزده تدقیق و تحلیل ایتمکدهدر.

اثری، بزغربلیلرک بر مؤلفدن بکله دیکمز بر طرزده ترکیب ایدیلشدر. مدققانه بر صورتده ترتیب ایدیلش حاشیه لر و قیودات، متن اثره بویوک بر قیمت ویرمکدهدر. مؤلف بوبابده شایان تبریکدر. «هامره» و «کیب» کبی شرق و غربک تذکره جیلرندن مؤلفمز آیریلقده، و عثمانلی ادبیاتی، اون اوچ و اون دردنجی عصرک بالعموم تورک ملتک ادبیاتک بر مابعدی، بر نتیجه سی اولارق تلتی ایله مکدهدر. بونظریه نی تعقیباً، تورکلرک اک اسکی متصوفلرندن اولان «یونس امره» و «احمد یسوی» نک ترجمه حلالرینی شو مونوغرافیده تدقیق ایلمکدهدر. [یلکی مجموعه سی ۶ نجی نسخه سی؛ تورک یوردی، ۲ نجی ییل، صحیفه ۱۹، ۳ نجی نسخه سی] سالف الذکر متصوفلر حقنده مؤلفک سائر تدقیقاتی احتوا ایلمکدهدر. اشبو مجموعه لرده کی نشریاتندن سوکرا، مؤلفمز استانبول کتبخانه لرنده موجود «ولایت نامه لر» و خصوصی کتبخانه سنده کی یازمه آثاردن جمع و ترتیب ایلدیکی کلیتی و زینکین وثائق تاریخیه استناداً، «یونس امره» و «احمد یسوی» نک اسلام تورکلری آراسنده طوطقلری موقع مهمی و بو ایکی متصوف آراسنده موجود رابطه حقنده کی تدقیقاتی، بویوک بروقوفله، واضحاً شو سوک اثریه انظار قارئنه وضع ایتمکدهدر.

اون صحیفه لوق بر مقدمه دن سوکرا اثر ایکی قسمه و یاخود اون مبحثه تفریق و تقسیم ایدیلشدر. اثرک «۱۱-۲۰۲» صحیفه لر ی احمد یسوی به و «۳۹۴-۲۰۳» قدر اولان صحیفه لر ی یونس امره به حصر ایدیلشدر.

برنجی قسمک تقسیاتی شو صورتله ترتیب ایدیلشدر :

§ ۱-۶ احمد یسوی به قدر تورک ادبیاتی و کچریدیکی صفحات.

§ ۶-۷ احمد یسوی نک ترجمه حالی - منقبه سی، نقل و روایات، استادانه بر قلمله تحلیل ایدیلشدر. حاجی بکتاش منقبه سی.

§ ۱۴ - ۱۶ سالف الذکر مناقب و روایات حقنده کی نتایج تدقیقات. صاری صائقه دار اوزونجه بر حاشیه.

§ ۱۹-۲۲ «احمد یسوی» نك حیات تاریخیسی . تاریخ وفاتنك ۵۶۲ سنه هجریهسنه مصادف اولدینی .

§ ۲۳-۲۸ «احمد یسوی» نك خلیفه لری، شا کردلری، وطریقتی . مومی الیه آیوجه بر طریقت تشکیل و تأسیس ایش اویوب نقشبندیلر یالکیز بالآخره مومی الیهک سالکی اولدقلری . بکتاشی طریقتنك دوقوزنجی عصر هجریده تشکل ایش اولدینی و بونلرک کندیلرینی احمد یسوی نك خلقی اولارق عد ایلدکلری . حاجی بکتاشی «احمد یسوی» نك برشا کردی اولارق عد ایله دکلری . - حقیقتده «بکتاشی» طریقتی، مختلف مسالکده منتسب باخصوص ایراندن کلوب «یسوی» نك سنی لکیله قطعاً علاقه و رابطهسی اولیان «حروفی» لر کی تهلیکلی جریانلره تابع اولانلرک التجا کاهی ایدی . بو مختلف طریقتلر ، جریانلر ، آناتولیده سلجوقیلرک استیلاسندن سوکرا و ایرانک تحت تاثیرنده بولوندینی بر هنکامده کوکلشمش ایدی . نشو و نما بولمقده ایدی . «عاشق پاشا زاده» کی ، اونجی عصرده و جریانلره قارشو مخالف وضعیت آلانلرده ظهور ایشدی .

مؤلفمز روم ایلی قطعهنی چرچیوه سنك خارجنده بر ایش اولدینی جهتله، بو اولنکده بکتاشی طریقتنك صورت انتشارینی تدقیق ایتماکدهدر . معلوم اولدینی اوزره، آرانوود - لقدمه کی [توسقا] لرک قسم کلیمی بکتاشیدر . و بورالرده بکتاشی تکیه لری مبدولاً بولمقدهدر . - مؤلف بکتاشیلر ایله یکچریلر آراسنده کی رابطهینی تدقیق ایتکمدهدر . «محمود ثانی» نك بوتشکیلاتی الفا ایلدیکی تاریخچه قدر، یکچریلر اوچاغی، ترکیاتیله، تشکیلاتیله اوردودن و جماعات اسلامیه دن خارج، بام باشقه بر تشکیلات، بر وجود ایدی . و بکتاشی طریقتی آنجاق بو سایه ده انتشار ایله بیلمشدی . اون التنجی عصرک اوخیرینه طوغرو ده و شیرمه طریقیله بو اوردو کسب قوت ایلشدی . روم واسلاو عناصری جبراً اسلاملشد . یریلهرق اوچاغه آلینردی . مع مافیه، بو عناصر مختلفه آراسنده اسلامیت قوی کوکلر سالماشدی . بونلر اسلاملغه درین بر رابطه دینه ایله مربوط دکلردی . بالعکس کیزی طریقتلره ، مذهبیره داها زیاده متایل کوریندورلردی : [نته کم غریبه تامیلیه] لر کی . ۱۵۷۲ سالنده اعدام ایدیلان «شیخ حمزه» ، یکچریلر آراسنده مهم بر موقع طوتمش بولندیغندن ، حین اعدامنده روایاته نظراً - رأی العین کوره نلرده اولمش - بر چوق کیشیلر فرط تاثیرلندن کندیلرینی اولدیرمشلر ایش . «سلطان اورخان» دورنده تطبیق

ایدیلهن بوده و شیرمه اصولی، «مرادثانی» زماننده کسب قوت ایدهرک تشکیلاته قطعی برشکل ویریلش ایدی [۱۴۲۵ - ۱۴۲۱]. بوبابده، معاصر بولونان وشک وشبهه دن خارج اولان «فرانچیس» ک شهادتنه مراجعت اولونه]. مؤلف دخی، تدقیقاتی نتیجه سنده، بکتاشیلرک تشکیلات قطعی سی عین تاریخده وقوعبولدیغنی ذکر ایتمکده در.

§ ۲۹-۳۲ ده «احمد یسوی» نک آثاری ذکر وتدقیق قیلنمقده در. علم لسان نقطه نظرینه کوره «احمد یسوی» نک مطبوع دیوانی تنقیددن کچیر یلامشدر.

مؤلف، تدقیقاتنه کوره، «یسوی» یه دائر کوره بیلدیکی آثارک کافه سی برعصردن اسکی اولمادیغنی ذکر ایتمکده در. احمد یسوی به دائرمنتشر آثار بر [آنتولوژی] دن عبارت در. وبواترلر علی العموم شاکر دلرینک ویا آنک مکتبنه سالک اولانلرک اثرلرینی احتوا ایتمکده در. مؤلفه نظراً «احمد یسوی نک» لسانی ایله «قوتادغو بیلک» لسانی آراسنده بر مشابهنه موجود ایتمش. وبولسان، «اوغوز» یعنی غربی تورکلرک لهجه سندن زیاده شرق تورکلرینک لهجه سنه مشابه ایتمش.

§ ۳۱ - ۳۲ «احمد یسوی» نک دیوانی و ترکیبی و متنی تحلیل ایتمکده در.

«احمد یسوی» خلق ایچون یازمشدر. قوللانیدینی سویله دیکی، لسان ساده در؛ برخلق لسانیدر. هجا وزننده در. حیاتده الزم اولان نصایح و اخلاق دینیه دن باحث بر اثر در؛ وبو اعتبار ایله «احمد یسوی» نک آچدینی مسلك و طریق، مملکتک حدودلری خارجنی آشهرق و «تورکستان» دن «آناطولی» یه قدر انتشار ایدهرک بوتون تورک اقوامی زنده بویوک بررغبته و شهرته مظهر اولمشدر.

§ ۳۳ - ۳۵ «احمد یسوی» نک اسلافه اولان تأثیرندن بحث ایتمکده در.

«احمد یسوی» نک سلفلری اوزرینه اجرای تأثیر ایتدیکی غیر قابل انکار در. آتی تقلید ایدنلر، براقیدینی ایزلرده آتی تعقیب ایدنلر کثیر در. نته کیم، تکیه در ویشلرینک براقدقلری «حکمت» لرک کافه سی «احمد یسوی» نی تقلیداً وجوده کتیریلش اثرلر در. اوننجی عصر دن اعتباراً عروض وزنی استعمال ایدلمکه باشلامشدر. در ویشلر دن ماعدابوراده «عاشق» لردن بحث ایدیلشدر. «عاشق» لر «احمد یسوی» مناقبنی عصر لرحه مدت آغز دن آغزه سویله لرک انساله انتقال و بوضورتله خلقه تعمیم ایتدیرمشلردی. باخصوص او ایله بردورده که، یازمه او قومه بیلنلر

غایت آز برمقدارده بولونیوردی. آذری تورکری ایله آناطولی نك غرب اوغوز تورکری آراسنده کی رابطه یی ایشته بو «عاشق» لر تأسیس ایشلردی .

اثرک ایکنجی قسمی «یونس امره» یه تخصیص ایدلشدر .

§ ۳۶ صحیفه ۲۰۳ - ۳۹۴

مبحث ۷ - یونس امره دن اول آناطولی تورک ادبیاتی، سلچوقیلراینه برلکده هجرت ایدن اوغوزلرک ادبیاتی در . بونلر قونیه سلچوقی دولتی تأسیس ایشلردی. بو اوغوزلردن خراسان، عراق و حلبده توطن ایشم اولانلر یرلی اهلای قدیمه آراسنه قاریشهرق ملیتری غائب ایشم بولنیورلردی . آذربایجانده و آناطولیده توطن ایدنلر، بالعکس، یکی مهاجرتک ، تقویه سیله عصیت ملیه لری غائب ایشورلردی ؛ وعنعات ، عادات ملیه لری محافظه یه مقتدر اولمشلردی .

§ ۳۶ روم سلچوقیلری، حرثلری، ایرانک تحت تأثیرنده بولونه رق ترقی ایتدیرمشلردی .

§ ۳۷ ادوارمذ کوره، عربستان و ایرانده انکشاف و تکامل ایشم اولان متصوفلک

اک پارلاق دورلری قید ایتکده در . مشایخ، اعظم و خلق نزدنده بویوک برشهرته، بویوک برتوجه و محبته مظهر اولشدی . آناطولیده متصوفلک، مراکز مختلفه ده مؤسس تکیه لر واسطه سیله انتشار ایلشدی . بونکله برابر باطنی اولانلرده یوق دکلدی؛ بو طریقه سالک اولانلر سوریه دن آناطولی یه داخل اولمشلردی. «بابا الیاس خراسانی» نك ۶۳۷ سنه سنده یعنی «کیخسرو اول» زماننده وقوعبولان عصیانی ، بکتاشیلک انکشاف و ترقیمی ، «اخیلک» و «حروفیلک» کبی مسلک لرک ظهوری، باطنی تشکیلاتنک بر نتیجه سی اولارو عد اولونه بیلور . علاءالدین کیقباد اولک زمان سلطنتده بلخدن «جلال الدین رومی» قونیه یه کلوب مولوی طریقتی احداث ایلشدی. بوذاتک تاریخ وفاتی ۶۷۲ سنه هجریه سنه مصادفدر .

§ ۳۹ بو دورلرده علمی و رسمی محافله حکمنی اجرا ایدن ایران تأثیراتی ، تورک

لسان و ادبیاتی کولکده بر ایشدر . بودوردن بزه هیچ برتورک اثری، تورک لسانیه محرر بر یادکار اثر انتقال ایلامشدر . ایشته ینه بودورده آناطولیده «سید بطلال» حکایه سی وجوده کتیریلشدی. مع مافیله المزده موجود بولونان «سید بطلال» ، بالاخره ترتیب و تنظیم ایدیلش برنسخه دن عبارتندر [صحیفه ۲۶۰ ؛ امیل لوگران Akritas نام مخطر ه سنده بونی «سید بطلال» ایله مناسبتدار کوردیکنی ذکر ایتکده درکه ، بوقره مؤلفمک نظر دقت

وتدقیقندن قاجش اولمالی]. «یونس امره» نك معاصری اولان «كلشهری» نك نقل وروایت ایلیکی شیخ «صنعا» حکایه سی حقنده شمیدیلک داها یقیناً تفصیلاته کیریشه میز . «جلال الدین رومی» نك طاغنیق بعض اثرلی، مثنویلی، «شیاد حمزه» نك اونودیلش آثار باقیه سی ایله، سلطان ولدك (۷۰۳-۶۳۳) تورکجه یازلمش «ابتدانا مه» و «باب نامه» سی، المزده قالان ضعیف ادبیات اثاریدر. سلطان ولدی، فریدالدین عطارك مترجمی «كلشهری» تعقیب ایلمشدر [صحیفه ۲۶۷]. فقط او دورك خلق ادبیاتندن بزه هیچ بر اثر انتقال ایتمشدر. ضیافتلرده، جمعیتلرده «اوزان» لرك «الب» لردن و بونلرك قهرمانلقلردن باحث تورکیلی، معنیلی، تورکو، وارساغی، تورکانی دیه یاد اولونان تورکیلرك منشا ایدر .

§ ۴۲ مؤلفك «اوغوز نامه» حقنده کی تدقیقاتیدر. یکی منابعه استناداً، بونك، تاریخی بروقه دن زیاده مناقب دن باحث و اوغوزلرك قهرمانلرینی سویلر بر اثر اولدینی ذکر ایلمکده در. دره سد کتبخانه موجود «دهده قورقود» ك نسخه یکانه سی، اوغوز نامه نك برفقره سیدر .

§ ۴۸ - ۴۴ «یونس امره» نك ترجمه حالی ذکر ایدر .

بکتاشی مناقبه کوره، آناتولی متصوفلری «حاجی بکتاش» ایله مناسبتدار ایش [حتی بوکا بناء، یونس امره حاجی بکتاشك بر خلفی اوله رق و «تایدق امره» واسطه سیله طریفته سلوک ایتدیرلمش اولدینی کوسترلمکده در. مؤلف «امر» عنوانی اثرینك ۲۸۸ نجی صحیفه سنده تدقیق ایتمکده در. بو عنوانك، بن دخی مؤلف ایله برلکده «قارداش» معناسنه کلدیکنه قانع بولندیغمه ممنونم . مع مافیة «اسلام مجموعه سنك اون ایکنجی نسخه سنك ۲۲۹ نجی صحیفه سنده بوکا عائد معلوماتی توسیع ایتمشدم]. منابع سائر بزه «یونس امره» حقنده پك نقصان معلومات ویرمکده در. یونس امره نك، «قول یونس»، «عاشق یونس»، «یونس امره» ناماریله تختمده کندندن بحث ایله دیکنی اشعارنده کورمکده یز . مومی الیهك، یدنجی عصرك اواخریله سکزنجی عصرك اوائلنده برحیات بولندیفی محتملدر . «عاشق پاشا» ایله هم عصردی. کندیس، روایاته نظراً «سیور یحصار» جوارنده برکویده و یاخود «بولی» ده اقامت ایدر ایش . درویشان سائر کبی کندیس ده اوزون سیاحتلر اجرا ایش ، مکه و مدینه یی زیارت ایش ایدی . سیاحتندن صوکر کرا گوشه ازوایه چکیلش اولماسی محتملدر . کندیس تورکن بر کویلونك اوغلیدر . امی ایش . کویا او قویوب یازمق بیلمیورمش . فقط اشعاری و اشعارنده کی لسانی، محتویاتی بو قویلی جرح ایتمکده در . «امی» لقبك ویریله سی، مدرسه

تحصیلی کورمه دیککی و «مولانا» و «عاشق پاشا» کی مشاهیر زمره سنه ادخال قیلنمدینی ایچوندره محل تولدی مجهولدر. وفاتی زرده و قوعبولدینی ده مظلم قالمشدر. بروسه ده کندیسنه اسناد ایدیلان قبریونس امره نك دکلدر. ارضروم جوارنده پالان دوکنده وچی بورلوده «یونس امره قبری» ديه کوستریلان قبر مومی الیهک دکلدر. روایات مختلفه یی مؤلف تدقیق ایدرکن، یونسک صاروحان سنجاغنده صالحی ایله قوللا آراسنده واقع امره قریه سنده بولونان برتره نك دروننده مدفون بولندیغی سویلر. بو تره ده «یونس امره» ایله استادی «تاپدیق امره» یان یانه مدفوندرلر. [مؤلف «لوشان» ک ۱۸۶۵ و «رامزه ی» ک ۱۸۹۹ سنه لرنده کی نشریاتی کورمه مش اولسه کرک].

بو خلق شاعرینک نام وشهرتی اناتولیده وروم ایلنده پک زیاده تعمیم ایدرک خاطره سی آنا تولیده الیوم پک جانلی بر صورتده قالمشدر. یونس امره یی بکتاشیلر نیمسه مشلدر. «عاشق پاشا» و «قایغوسز بابا» مثللو خلق شاعرلری، «یونس امره یی» تقلید اثرلر وجوده کتیر دکلری کی، بعض مؤرخین دخی مومی الیهی اثرلرنده ذکر ایدرلر. یونسک نام وموقعی، متأخرین ومتصوفلر میاننده پک یوکسک طوتیلهرق آثاری ده صورسأره ایله تفسیر ایدلمشدر. بالطبع طبقات عالیده بولونان شعرا وادباء، بزم زاواللی درویشه بویوک برنظرله باقامشلدر. بونکله برابر، تورک متصوفلری میاننده اک بویوک لرندن بری ده شهه سز «یونس امره» در.

§ ۴۸-۵۵ «یونس امره» نك اثرلرندن بخت ایدر. «احمد یسوی» ده اولدیغی کی «یونس امره» نك ده آثاری ديه منتشر اثرلرده، بالذات کندیسنک آثارندن زیاده خلفلرینک وشا کر دلرینک اثرلی مندرجدر. زیرا، بونلرک حین وفاتنده اثرلی طوپلو اولمایوب بالاخره خلفلری طرفندن طوپلانیده شد. یونس امره نك اشعارینه اون بشنچی عصرده برحیات اولان موباخلی و ۹۱۸ سالنده «حاجی کال» طرفندن یازیلش «جامع النظائر» ده تصادفا یتکده یز که، بواشعار ۱۳۲۲، ۱۳۰۲ سنه لرنده استانبولده طبع ونشر اولتان یونس امره یه عأند اثرلرده مندرج دکلدر [«کیزه» طرفندن طبع ونشر ایدلمش اولان «تواریخ آل عثمان» نام اثرک ۸۰ ننجی صحیفه سنده یونس امره نك اشعاری ذکر ایدلمشدر]. «یونس امره» یه عطف ایدیلان اشعارک قسم کلیمی کندیسنک دکلدر. دیوانی، سائر شعرائک اشعاریخی حاویدر. یالکز، عثمانلی لساننک منشأی اولان آذری لساننه مشابه اوغوز لهجه سیله محرر بعض پارچهلر «یونس امره» یه قوتله اسناد اولونه یلور. دیوانی ۱۲ بیک مصراعدن مرکیدر. بونک

۱۲۰۰-۱۳۰۰ مصرعی مثنویاتہ دائر درکہ، ایران متصوفلری کچی عروضلہ یازلمشدر؛ آثار مبحوثہ، مومی الیہک امی اولمادیغنه کافی بر دلایلدر. آنجاق وزنلری دوشکوندر. «یونس» ک الہی بویوک قوتی «الہی» ددر. والہی لریلہ کسب شہرت ایلشدر.

§ ۵۵-۵۵ ده «یونس امرہنک» اخلاق حقندہ کی نظریاتی تدقیق و «جلال الدین رومی» و «محمی الدین عربی» ایلہ مقایسہ اولمشدر. یونس امرہیہ «حروفیک» ده اسناد ایدلمکدہ در (فیلسوف دو قنور رضا توفیق کچی). مومی الیہده اسرار حروف حقندہ بعض مباحثہ بولمشدی. یوقسہ، حروفیک موجدی اولان «فضل اللہ» ایلہ همعصر اولمادیفی کچی، کندیسلی فضل اللہدن اصلا بحث ایتماشدر.

§ ۶۰-۵۶ «یونس امرہ» نک متأخرین اوزرینہ اجر ایلدیکی تأثیری ذکر ایدر؛ مومی الہی تقلید ایدنلردن بحث ایدر. یونس امرہی تقلید ایدنلرک همان کافہسی آناطولیدہ ظہور ایتمشدر. مثلاً «عاشق پاشا، قایغوسن ابدال، حاجی بایرام»، یونس امرہنک تحت تأثیرندہ بولونہرق یازمشدر. بونلر ایلہ برلکدہ «اشرف اوغلی رومی» [وفاتی ۸۷۱] وبکتابشی طریقہ منسوب شاعرلر، و یا خود بو طریقہ انتساب ایتمش اولان قلندری، حروفی، قیزیل باشلر «وعاشقار» ک کافہسی، «یونس امرہ» نک تحت تأثیرندہ قالمشدردی. یالکنز «مولویلر» کندیلری بو زمرہدن خارج طوتہرق ایرانک تحت تأثیرندن آریلامش لردر. بو کوزل ومہم اثرک صوک اقسامی، خطا و صواب و کتابیات ومحتویات وعمومی جدوللری احتوا ایتمکدہ در.

آریجہ «احمدیسوی» و «زنکی آتا» نک ایکی سلسلہ نامہ سیلہ اون ایکی موسیقی نوطہ سی و «یسی» شہری ایلہ جامعک ویسونک تریہ سنک رسملری کتابہ درج وعلاوہ قیلنمق صورتیلہ کتاب تزین ایدیشدر. اثرک زنکین محتویاتی حقندہ داها زیادہ تفصیلات اعطاسنہ چرچیوہ من مساعد دکلدر. بوکا بناء عمومی ومختصر برنظر عطف ایلہدک. محتویاتی اعتباریلہ اثرک زنکین اولدیغندن، تماماً ترجمہ سی قابل اولماسہ بیلہ، متنندن بعض اقسامک آلینہرق اوروپا علماسنی مستفید قیلنمق مناسب اولور فکرندہیم.

[آلمانیادہ منتشر «اوربہ نتالیشہ لیتہر آنورچایتونگ»، نومرو ۳، ۱۹۲۳. مبارک غالب بک طرفندن ترجمہ ایدیشدر]